

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE 1821 RUM İSYANININ SAKIZ VE LİMNİ ADALARI'NDAKİ ETKİLERİ VE SONUÇLARI*

Sabri Can SANNAV**

Öz: 1821 yılı başlarında meydana gelen ve Yunanistan'ın bağımsızlığı ile sonuçlanan Mora isyanı kısa bir süre içerisinde başta Sakız ve Limni olmak üzere Ege adalarının tamamına yayılmıştır. İsyanın Sakız'a sıçraması Sisamlı Rumların bu adaya gelmesi ve Sakızlı Rumlar ile iş birliği yapması ile gerçekleşmiştir. İsyan sırasında Ada muhafızlığı görevini Mehmet Emin Vahidî Paşa yürütmektedir. Mehmet Emin Vahidî Paşa bu dönemde adada meydana gelen gelişmeleri ve isyan karşısında aldığı tedbirleri 1822 yılında kaleme aldığı (Tarihçe-i Vak'a-i Sakız) adlı eserinde kendi bakış açısı ile anlatmaktadır. Bu hatırat Mora isyanının Sakız adası bölümüyle ilgili elimizde bulunan oldukça önemli bir kaynaktır. Rum isyanının Limni adasına sıçradığı dönemde ise Adanın muhafızlığını Vezir Nurullah Mehmet Paşa yapmaktadır. Her iki isyan da Osmanlı Donanmasının yardımları ve ana karadan gelen asker takviyesi ile bastırılabilmiştir. Özellikle Sakız'daki isyanın sert tedbirlerle bastırılması ve isyana karıştığı tespit edilenlerin idam ile cezalandırılmaları Avrupa kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuş; resim, tiyatro gibi bazı sanat eserlerine esin kaynağı oluşturmuştur. Bu makalede Rum İsyanı sırasında Sakız ve Limni adalarında meydana gelen olaylar Mehmet Emin Vahidî Paşa'nın konu ile ilgili kaleme aldığı eserine ve Osmanlı Arşiv belgelerine dayanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Sakız Adası, Limni Adası, Rum İsyanı, Yunanistan

* Bu Makale 19.10.2017-20.10.2017 tarihleri arasında İzmir'de TTK tarafından gerçekleştirilen "Uluslar arası Ege Adaları Sempozyumu"nda sunulan bildiri metninin düzenlenmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi, sabricsannav@trakya.edu.tr. ORCID: 0000-0002-8878-1563.

THE EFFECTS AND RESULTS OF THE 1821 GREEK REVOLT ON THE CHIOS AND LEMNOS ISLANDS ACCORDING TO ARCHIVAL DOCUMENTS

Abstract: The Greek revolt, which took place at the beginning of 1821 and resulted in the independence of Greece, spread to all of the Aegean islands, especially Chios and Lemnos, in a short time. The spread of the revolt to Chios was realized when the Samos Greeks came to this island and cooperated with the Chios Greeks. During the rebellion, Mehmet Emin Vahidî Pasha was the guardian of the island. Mehmet Emin Vahidî Pasha describes the developments taking place on the island during this period and the measures he took against the rebellion in his work (History-i Vak'a-i Sakız), which he wrote in 1822, from his own point of view. This memoir is a very important source we have about the Chios part of the Peloponnese revolt. During the period when the Greek revolt spread to the island of Lemnos, Vizier Nurullah Mehmet Pasha was the guardian of the island. Both revolts could be suppressed with the help of the Ottoman Navy and the reinforcement of soldiers from the mainland. Especially the suppression of the riot in Chios with harsh measures and the execution of those who were found to be involved in the revolt which caused great reactions in the European public opinion; this inspired some art works such as painting and theater. In this article, the events that took place in Chios and Limni Islands during the Greek Revolt are revealed based on the work written by Mehmet Emin Vahidî Pasha and Ottoman archival documents.

Key words: Ottoman Empire, Chios Island, Limnos Island, Greek Revolt, Greece.

Giriş

1821 Rum İsyanının Ege Adalarına Yayılması

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti içinde diğer Müslüman olmayan halka göre öteden beri özel bir yere sahip olan Rumlar başta Mora, Ege adaları ve Teselya olmak üzere imparatorluğun hemen her tarafına yayılmışlardı. Bunların ticaret, gemi taşımacılığı, bankerlik ve benzeri işlerle uğraşan kesimi özellikle koalisyon savaşları sırasında bir hayli zenginleşmiştir. İstanbul'da oturan Fenerli Rumların devletin bazı idarî işleriyle görevlendirilmeleri ise âdeta gelenek halini almıştır. Kaptanpaşanın nezaretinde bulunan Ege adalarının yönetiminde de yine Fenerli Rumlardan seçilen derya tercümanları etki sahibi idiler. Ayrıca Osmanlı Donanmasında çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere adalı Rum neferleri de istihdam edilmekteydi. Fransız ihtilâliyle beraber Avrupa'da meydana gelen milliyetçilik, bağımsızlık gibi düşünce akımları Rumlar arasında hızlı bir yayılma imkânı bulmuş ve Avrupa'da bulunan Rumların girişimleriyle birçok cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetler içerisinde en önemlisi Rumları örgütleyerek

isyana hazırlamak amacıyla 1814'te Odesa'da kurulan Filik-i Eteryadır. Bu cemiyet kısa sürede büyüyerek etkinlik alanını başta Ege adaları olmak üzere imparatorluğun pek çok yerine yaymıştır. Bir süredir isyana hazırlanan ancak Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'dan dolayı buna cesaret edemeyen Rumlar, Tepedelenli Ali Paşa'nın âsi ilan edilmesinden sonra kendileri ile yaptığı ittifaktan da güç alarak 1821 yılında Mora'da başlattıkları isyanı bütün Ege adalarına yaymışlardır¹.

Adalardaki isyan belirtileri ilk olarak Eğriboz Yarımadasında görülmüştür². İsyanın daha sonra Çamlıca, Suluca ve İpsara gibi bazı adalara sıçraması uzun sürmemiştir. Bunlardan Suluca Adası Rumları 15 Nisan 1821'de isyan etmiştir. Gemicilik ve ticaretin oldukça gelişmiş olduğu bu adalar âsi Rumlar tarafından birer üs haline getirilmiştir. Buralarda silahlendirilen büyük tonajlı ticaret gemileri Çanakkale Boğazına rahatça yaklaşabilmekte, Mora'ya, Anadolu kıyılarına ve Girit başta olmak üzere diğer pek çok adaya önemli bir mukavemetle karşılaşmaksızın tacizde bulunabilmekteydiler³. Bu arada Sisam Rumları da adanın hâkim ve voyvodasını hapsedmiştir. Âsiler buraya ziyaret ve ticaret amacıyla gelen 15 kişi ile ele geçirdikleri bir geminin 9 kişilik mürettebatını öldürüp eşyalarını da yağma etmişlerdir. Ayrıca Sisamlılar, civardaki diğer korsan gemileriyle ittifak ederek ticaret gemilerine ve Batı Anadolu sahilleri ile Sakız'a taarruzlarda bulunuyorlardı⁴. Ayvalık sahilleri de âsiler tarafından abluka altına alınmıştı⁵.

Girit'te bazı Rumların isyan teşebbüsünde bulunmaları üzerine, Hanya muhafızı Vezir Lütfullah Paşa'nın Kethüdası Necip Efendi emrinde bir miktar asker buraya gönderilmiş ve henüz başlangıç safhasındaki ayaklanma geçici olarak da olsa bastırılabilmişti⁶. Ancak güçlerini yeniden toparlayan âsiler, Hanya'yı deniz ve karadan zorlamaya başladıkları gibi Resmo Kalesi'ne de saldırıp zarar vermişlerdir. İmroz Adası da eşkiya tecavüzüne uğramış, ancak ada halkının âsilerle işbirliği yapmaması sayesinde

¹ *Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi*, Ed. Cevdet Küçük, Ankara 2002, SAEMK, s. 74-75.

² Ahmet Cevdet (Paşa), *Tarih-i Cevdet*, Matba'a-i Osmâniye, İstanbul 1309, c. XI, s. 151.

³ Zeki Arıkan, "Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askerî Tarih Bülteni (ATB)*, Ankara 1987, sayı 22, s. 114.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Ayniyat Defterleri (AD)*, nr. 576, s. 37. Sisam Adası'ndaki Rum isyanı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Öreç, *Yakındönem Tarihimizde Sisam Adası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

⁵ BOA, *Hat-ı Hümayun (HH)*, nr. 38309-C.

⁶ Ahmet Cevdet (Paşa), *a.g.e.*, c. XI, s. 160; Cemal Tukin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, c. IV, s. 796.

müdafaası mümkün olabilmıştır. İsyanı katılan Rumların bir kısmı öldürülmüş, kalanları da esir edilerek gemilerine el konulmuştur. Semadirek'te ise durum farklı olmuş, ada halkı âsiler ile birleşerek isyan etmiştir⁷.

Sakız'ı da kısa sürede işgal eden âsiler⁸, Çeşme ile ada arasındaki irtibatı kestikleri gibi, Sakız ve Sisam boğazlarındaki Müslüman tüccar gemilerini de rahatsız etmeye başlamışlardır⁹.

Osmanlı Devleti, Mora'daki isyanın genişlemesi ve adalara yayılmasından sonra bir taraftan reyanın elindeki silahları toplamaya çalışırken, diğer taraftan da Anadolu Sancakbeyleri arasında gerekli değişiklikleri yaparak, bunların belirli sayıda asker toplayarak lüzumlu yerlere gitmelerini uygun görmüştür. Meselâ Sığla Sancağı Mütesellimi İlyaszâde, önce Sakız ve daha sonrasında da Kuşadası ile Sisam'ın muhafazasına tayin edilmiştir¹⁰. Bozcaada'ya da muhtemel bir eşkıya saldırısı ihtimaline karşılık, Boğaz Nâzırı Şefik Paşa tarafından bir miktar asker sevk edilmiştir¹¹.

Ege'de bulunan Rum ticaret gemilerinin birçoğu gerçekte korsanlara karşı silahlı bir vaziyette bulunuyorlardı. İsyanın başlangıcında bu gemiler Mora Yarımadası'na çağrılarak, yeni silahlar ile donatılmışlardır. Böylece Osmanlı Devleti, Rum isyanının henüz başlarında, aniden Ege Denizi'nde âsi bir filo ile karşı karşıya gelmiştir. Esasında bu gemiler düzgün bir deniz savaşına girişebilecek vaziyette değillerdi. Ancak yine de Ege'deki güvenlik ciddi olarak tehdit altına girmiş bulunuyordu. Rum âsi gemileri başta ticaret gemileri olmak üzere yolcu gemilerine ve hacı taşıyan gemilere

⁷ Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askerî Tarih Semineri (ÜATS)*, Ankara 1986, s. 135. Girit Adası'ndaki Rum isyanı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ayşe Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu (TTK), Ankara 2000.

⁸ Mehmed Emin Vâhidî (Paşa), *Tarihçe-i Vak'a-i Sakız*, nr. 55 [İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda tespit ettiğimiz bu yazma eserin başka bir nüshası da İstanbul Arkeoloji Müzesi Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Arkeoloji müzesindeki bu nüsha müsvette mâhiyetinde olup üzerinde müellif tarafından bazı tashihler yapıldığı görülmektedir. Atatürk Kitaplığı'ndaki nüsha ise daha özenli bir hatla yazılmıştır. Müsvette nüshasında sayfa numaraları verilmiş olmakla birlikte aynı sayfa numaraları diğer nüshada da bulunmaktadır. Eser 1821 Rum isyanı sırasında Sakız Adası'nda meydana gelen olayları teferruatlı bir şekilde anlatmaktadır. Eserin yazarı dönemin Sakız muhafızı olan Mehmed Emin Vâhidî (Paşa)'dır].

⁹ BOA, HH, nr. 40614.

¹⁰ Sabri Can Sannav, *Yakındönem Tarihimizde Sakız Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 28-31.

¹¹ BOA, HH, nr. 38309-C ; Ahmet Cevdet (Paşa), *a.g.e.*, c. XI, s. 159.

saldırıyorlardı¹². Bu saldırıların gerçekte ne amaçla gerçekleştirildiği de pek belli değildi. Kimin âsi kimin korsan olduğu anlaşılmasa da saldırıların daha çok vurgun amacıyla yapıldığı anlaşılıyordu. Adaların bir çeşit ağaları konumunda bulunan gemi sahipleri ve kaptanlar, ancak kazanç getirecek vurgunlara razı olmaktaydılar. İhtilâl komiteleri gemi kaptanlarını sefere çıkmaya güçlükle ikna ediyorlardı. Âsiler, gemi ve kaptan bulduktan sonra tayfaları topluyor ve bunlara bir miktar para ödüyorlardı. Vurgun yapıldıktan sonra da ganimet kaptan ve tayfalar arasında bölüşülüyordu. Eğer ganimet yetersiz ise bir diğer sefer için gemi ve kaptan bulmak, tayfa toplamak ihtilalciler için güçleşiyordu¹³.

Âsi gemileri daha çok Doğu Akdeniz'de dolaşmaktaydılar. Bunda amaç Mora'da bütün şiddeti ile devam eden Rum isyanını Anadolu'ya yakın olan adalara yaymak ve İstanbul-Mısır deniz yolundan geçecek ticaret gemilerini vurmaktır. Âsi Rumlar her ne kadar Tombasız adlı kaptanı Ege'deki filonun komutanı yapmışlarsa da âsi gemileri kendi başlarına hareket etmekteydiler. Zira bunlar daha çok kendi menfaatlerinin doğrultusunda seferlere kalkışıyorlardı¹⁴. Ayrıca Rusyalı tüccarlara kâğıt üzerinde satışı yapılan ama gerçekte Rumlara ait olan bazı ticaret gemilerinin üzerlerine Rusya bandırası çekilmekteydi. Böylece ambarları dolu olarak denizlerde serbestçe dolaşma hakkını elde eden bu gemiler aynı zamanda âsilere lojistik destek de sağlamaktaydılar. Buna engel olunması için Boğazlar bu nevi gemilerin geçişlerine kapatılmıştı¹⁵.

Silahlı Rum gemileri Osmanlı gemilerine nazaran küçük çaplı olduklarından küçük koy ve körfezlerde rahatlıkla hareket edebilmekteydiler. Osmanlı gemileri Rum gemilerini takipte güçlük çekmekteydi. Bu bakımdan Rumların bu korsanlık faaliyetlerinin önüne Osmanlı kuvvetleri bir müddet geçememişlerdir.

1. 1821 Rum İsyanının Sakız'daki Etkileri ve Sonuçları

Adalardaki isyan hareketleri hızlı bir şekilde yayılırken Cezâir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin Rodos'tan sonra en önemli adası konumunda bulunan Sakız'a isyanın sıçraması uzun sürmemiştir. Sığla Sancağı mütesellimi

¹² BOA, HH, nr. 40614; Bilal Şimşir, *Ege Sorunu*, TTK, Ankara 1989, c. I, s. XVI. Rum gemilerinin silahlandırılması hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 2001.

¹³ Şimşir, *Ege Sorunu*, TTK, Ankara 1989, c. I, s. XVI vd.

¹⁴ BOA, HH, nr. 38293-A; 40614; 37750-D; AD, nr. 576, s. 37; Şimşir, a.g.e, c. I, s. XVI.

¹⁵ "...bu aralık bunların Bahr-i Sefid ve Siyaha amed şudları dahî men' ile o makûle gerek limanda tevkîf olunmak ve gerek bu günlerde limana gelüb bulunmak Çamlıca ve Suluca nâmiyle şöhret-şi'âr olan çend kat'a sefinelerin geldikleri denize i'ade olunmalarına rıhsat virilsün." (bkz. BOA, HH, nr. 39300).

İlyaszâde'ye yazılan bir hükümden anlıyoruz ki; Sakız önlerine gelen bir miktar eşkıya gemisi buldukları mevkiilerde küçük çaplı da olsa çatışmaların meydana gelmesine sebep olmuştur¹⁶.

Sakız Adası'ndaki isyan hareketleri Mora isyanının hemen sonrasında başlamıştır. Sisam'dan 24 gemi ile Sakız'a gelen âsiler, Sakız'ın Paşa Limanı önlerinde yanlarına yerli Rumların bazılarını da alarak çeşitli taşkınlıklar yapmışlardır. Bu gelişme üzerine Sakız Metropolit'i başta olmak üzere kocabaşılar* ile bazı Rum tüccarlar Sakız Muhafızı Mehmed Emin Vahidî Paşa tarafından rehin alınarak olayların büyümesine engel olunmaya çalışılmıştır¹⁷.

Vahidî Paşa'nın Adanın muhafazası için Anadolu'dan adaya ciddi miktarda asker gönderilmesi taleplerine II. Mahmut önce: "...Sakız reâyâsında isyan âlameti yok iken o kadar asker cem' etmek beyhudedir..."¹⁸ diyerek uygun görmemişse de daha sonra işlerin yolunda gitmemesi neticesinde bu talebi uygun bularak Aydın, Saruhan ve İzmir civarından 1750 kadar asker temin edilmesine ferman buyurmuştur¹⁹. Ancak söz konusu askerlerin bir kısmı henüz adaya çıkmamışken Urla ve Çeşme'de "envâ-i habâset" ve "fezâhât" eyleyerek huzursuzluk çıkardıkları gibi Sakız'a ayak basar basmaz da sebepsiz yere 5-6 Rumu katletmişlerdir²⁰.

14 Mart 1822'de (20 Cemaziye'l-âhir 1237) Sisam'dan gelen ve sayıları 6.000'i bulan âsilerin adaya ayak basmaları ile isyan bir anda alevlenerek şiddetini arttırmıştır. Bunun üzerine Müslüman halk kaleye toplanırken surların dışında 50 şehidin verildiği iki saate yakın silahlı çatışmalar meydana gelmiş ve netice alınamayınca asker de kaleye çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. İsyanın bu safhasında yerli Rumların ekserî olarak âsilerin safında yer aldığı ve bunun sonucunda da Sakız Kalesi'nin hızla muhasara edildiği anlaşılmaktadır. Kalenin düşmesi halinde ada gerçek anlamda âsilerin eline geçecek ve bu da Rumların Sisam'dan sonraki ikinci önemli zaferi olacaktı.

Âsiler, muhasaranın bu aşamasında elebaşları oldukları anlaşılan Sakızlı Endünaki Parniya, İpsaralı geminin kaptanı Dimitraki ve Sisamlı Yorgi imzalı bir mektubu Vahidî Paşa'ya ulaştırmışlar ve kalenin üç güne kadar

¹⁶ Zeki Arıkan, a.g.m, s.114.

* **Kocabaşı:** Hristiyan köylerinin muhtarlarına verilen isim (bkz. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1986, s. 188.

¹⁷ Mehmed Emin Vahidî (Paşa), a.g.e, s.28.

¹⁸ BOA, HH, nr. 39134.

¹⁹ BOA. HH, nr. 38570.

²⁰ BOA. HH, nr. 38570-D.

kendilerine teslim edilmesini, eğer edilmez de silah zoru ile alınacak olursa kadın ve çocuklar da dâhil, Müslüman halkı idam edeceklerini belirtmişlerdir. Bu teklifin ret edilmesi ile saldırılar tekrar başlamıştır²¹.

Âsi Rumların gün boyunca süren saldırılarına top ve tüfek atışı ile karşılık verilmiştir. Muhasaranın altıncı gününde asilerin liman tarafına yerleştirdikleri 9 çapındaki bir top surları zorlamaya başlamıştır. Vahidî Paşa bu topun imha edilmesi için Delilbaşı Süleyman Ağa'yı, kendisine yarım kese altın, maiyetindeki 300 askere de yüzer kuruş vermeyi vaat ederek görevlendirmiştir. Süleyman Ağa ve yeniçeriler topu susturdıkları gibi etrafındaki metrisleri de âsilerden temizlemeye muvaffak olmuşlardır. Daha sonra bu bölgeye âsilerce 11 çapında iki top daha yerleştirilmişse de bunlar da aynı yöntemle imha edilmiştir²².

İsyanın başladığı günlerde adada bulunan Fransız Konsolosunun, âsiler ile Osmanlılar arasında arabuluculuk ve yardım teklifinde bulunmasını Vahidî Paşa kesin bir dille reddetmiştir²³. Bunda herhalde, Vahidî Paşa'nın daha önce Fransa elçiliği görevindeyken Napolyon Bonapart ile anlaşma yapmadan dönmesi ve bu nedenle de Fransa'ya karşı olumsuz hisler beslemesi de etkili olsa gerektir²⁴.

Fırkateyn, kurvet, birik, ışkona, şalope gibi hafif gemilerden meydana gelen²⁵ Osmanlı Donanmasının Kaptan-ı Derya Nasuhzâde Ali Paşa* komutasında Koyun Adaları yönünden Sakız'a doğru geldiği haberinin

²¹ Mehmed Emin Vahidî (Paşa), *a.g.e.*, s.30.

²² Mehmed Emin Vahidî (Paşa), *a.g.e.*, s.31.

²³ Mehmed Emin Vahidî (Paşa), *a.g.e.*, s.30 vd.

²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, Ankara; Maarif Vekâleti Yayınları, 1932, 129 nolu dipnot.

²⁵ Fahrettin Seyfi, *1820-1827 Mora İsyanı*, İstanbul 1934, s.12.

* **Nasuhzâde Ali Paşa:** Aslen Arnavud olan Nasuhzâde, uzun müddet tüccar gemilerinde kaptanlık yaptıktan sonra donanmaya intisap ederek Küçük Hüseyin Paşa zamanında kalıyon kapudanı olmuştur. Arnavudluk sahillerini iyice tanımış olduğundan bu sahillerin muhafazası hizmetiyle uzun süre Preveze'deki filotillanın kumandanlığında bulundu. 1820'de (1235) *kapudâne* olarak İstanbul'a geldi ve 1821 Kasım'ında (*Safer* 1237) "*Cezâyir*" pâyesi ve "*vezâret*" rütbesiyle *Kapudân-ı derya* olarak tayin edildi. Sakız Adası'nın âsi Rumlardan geri alınması amacıyla donanma ile Sakız önünde bulunurken gazfet yüzünden âsi Rum gemileri tarafından baskına uğratılarak *Kapudân-ı derya* forsu yanmaya başlayıp Ali Paşa ve diğer deniz kumandanları bu esnâda içkili bulduklarından denize dökülerek 18 Haziran 1822'de (28 *Ramazan* 1237) feci bir şekilde ölmüşlerdir. Nasuhzâde'nin cenazesi Sakız Kalesi'ne defnedilmiş ve ondan boşalan Kaptan-ı deryâlığa 26 Haziran 1822'de (6 *Şevval* 1237) Topçu başı Kara Mehmed Paşa atanmıştır [bkz. BOA, *HH*, nr. 38582; nr. 38582-A; nr. 38582-D; nr. 38582-F; nr. 40269; Mehmed Emin Vâhidî (Paşa), *a.g.e.*, s. 50; Ahmed Cevdet (Paşa), *a.g.e.*, c. XII, s. 46 vd; Kazasker Mehmed Hafid, *Sefînetü'l-Vüzerâ*, Neşreden: İsmet Parmaksızoğlu, Şirket-i Mürettebiye Basımevi, İstanbul 1952, s. 67].

alınması²⁶ ve Çeşme'de bekleyen askerlerin de adaya geçirilmesiyle²⁷ ile güç dengesi Osmanlı askeri lehine değişmiş ve kaleden çıkan asker birkaç koldan birden taarruza geçirilmiştir. Yaşanan şiddetli çatışmalardan sonra gerek karadan ve gerekse de denizden iki ateş arasında kalan Rumlar daha fazla mukavemette bulunamayarak bozguna uğramış ve ağır silahlarını bırakarak kaçışmaya başlamışlardır. Çatışmalarda bundan sonraki süreç daha çok kıyıda köşede saklanan âsilere yönelik operasyonlar şeklinde gerçekleşmiştir. Bunlardan teslim olanlar tutuklanarak kaleye nakledilirken teslim olmayarak mukavemette bulunanlar ise yakalandıkları yerde idam edilmişlerdir²⁸.

Yaklaşık yirmi gün süren isyanın sona erdirilmesinden sonra aralarında isyanın bastırılmasındaki bazı anlaşmazlıklardan dolayı husumet olduğu anlaşılan Muhafız Vahidî Paşa ile Kaptan-ı Derya Nasuhzâde Ali Paşa birbirlerini İstanbul'a şikâyet etmişlerdir. Özellikle de Nasuhzâde Ali Paşa'nın şikâyetlerinde; ada muhafızını yerli halka "zulüm yapmak" ve kalenin savunulması sırasında "kıfayetsizlik" göstermek gibi oldukça ağır bir dil kullandığı görülmektedir²⁹. Bu sürtüşmenin kazanan tarafı Nasuhzâde olmuş ve Vahidî Paşa görevinden azledilerek yerine 01 Haziran 1822 (11 Ramazan 1237)'de Abdi Paşa tayin edilmiştir³⁰. Bununla birlikte II. Mahmut her iki devlet adamından da memnun değildir. İlgili *hatt-ı hümayûn*'da bu mesele Padişah tarafından şu şekilde ifade edilmektedir³¹:

"... Kapudan Paşa, Mora'ya gitmeye havf idüüb bi'z-zat Mora'ya azîmeti dergâr iken tekrar sarîhaten ferman istemekten merâm, 'herhangi bir taraftan bir sekte zuhur iderse ben bu vechile me'mur oldum' diyerek işi üstüne almamak olduğu zâhirdir. Vâhid Paşa ise bu makûle işin erbâbı olmadığı ibtidârî başından berû me'mur olduğu işleri yoluyla göremediğinden zâhirdir..."

İsyanın bastırılmasını kabul edemeyen âsiler, 19 Haziran 1822'de (29 Ramazan 1237) üç âsi gemisini donanma gemilerinin arasına sokmayı başarmış ve Nasuhzâde Ali Paşa'nın içinde bulunduğu "Riyale-i Hümayun" gemisini ateşe vererek, geminin alevler içerisinde kalmasına sebep olmuşlardır. Bu hadisede Kapdan-ı Derya şehit düşmüş³² ve cenazesi Sakız Kalesi

²⁶ BOA, HH, nr. 39476-E.

²⁷ BOA, HH, nr. 39476-B.

²⁸ Mehmed Emin Vahidî (Paşa), a.g.e, s.41.

²⁹ BOA, HH, nr. 39124.

³⁰ Mehmed Emin Vahidî (Paşa), a.g.e, s.50.

³¹ BOA, HH, nr. 39112.

³² BOA, HH, nr. 38582; Mehmed Emin Vahidî (Paşa), a.g.e, s.50.

önerilerine defnedilmiştir³³. Kendisinden boşalan Kapdan-ı Deryalığa ise Mehmet Paşa tayin edilmiştir³⁴.

Sakız'ın kesin olarak âsilerin elinden kurtulması 1822 yılının sonlarına kadar sürmüştür. Bununla birlikte Rumlar Mora'da bir Yunan Krallığı kuruluncaya kadar dönem dönem isyan teşebbüslerinde bulunmayı ihmal etmemişlerdir³⁵. Bu isyanların en önemlisinin ada muhafızı Yusuf Paşa'nın 1827 Ekimi sonlarında (*Rebiül'ahir* 1243) Navarin baskını öncesinde yaşadığı söylenebilir. Nitekim bu saldırılarda âsilerce kullanılan yaklaşık 90 geminin 1/3'ü kadarının "izbandit teknesi" olarak adlandırılan silahlı ateş gemilerinden meydana geliyor olması³⁶ saldırıların önemi ve ciddiyeti hakkında yeterli bilgiyi vermektedir.

2. 1821 Rum İsyanının Limni'deki Etkileri ve Sonuçları

Rum isyanının Mora'dan sonra Ege adalarında da yayılma sürecine girmesi ile birlikte, Limni'deki yerli Rumların ileri gelenlerinden bazıları Sakız'da olduğu gibi, adadaki muhtemel bir isyan hadisesine karşılık rehin alınarak İstanbul'a gönderilmişlerdir³⁷. Ancak Limni Rumlarından, fırsat buldukça âsilere yardım edenler olmuştur. Meselâ âsilere barut ve zahire götürürken Kasım 1821'de (*Safer* 1237) İzmir açıklarında ele geçirilen üç geminin Limni'li olan kaptanları, yaptıkları işin bedelini idam edilerek ödemişlerdir³⁸.

Limni'deki Rum isyanı 1822'nin Mart ayında (*Cemâziyelâhir* 1237) başlamıştır³⁹. Civar adalardan gelen 300 kadar âsi, yerli halktan da destek alarak, Silahtar Ağa'nın maiyetinde bulunan 70 asker ile çatışmaya girmiştir. Bu çatışmada bir asker şehit olurken 10 kadar âsi de öldürülmüştür⁴⁰. Bu olayın sonrasında 14 geminin getirdiği yaklaşık 1.000 kişinin desteği ile daha da kuvvet bulan âsiler karşısında ada muhafızı Nurullah Paşa*,

³³ BOA, HH, nr. 38582-D.

³⁴ BOA, HH, nr. 40269.

³⁵ BOA, HH, nr. 40025-A; nr. 40025-B; nr. 39553.

³⁶ BOA, HH, nr. 39019.

³⁷ BOA, AD, nr. 575, s. 42.

³⁸ BOA, AD, nr. 575, s. 109.

³⁹ . Limni Adası'ndaki Rum isyanı hakkında çok daha fazla bilgi için bkz. Sabri Can Sannav, *Yakındönem Tarihimizde Limni Adası*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

⁴⁰ BOA, HH, nr. 39949-G.

* **Vezir Nurullah Mehmed Paşa:** Halil Mahmut Paşa'nın oğludur. 1813 (1228)'de mir-i miranlık rütbesi ile Karasi Mutasarrıfı, 1817 (1233)'de Maden emini oldu. Daha sonra Avlonya Mutasarrıfı iken 1820 (1236)'de azledildi. 1823 (1239)'de vezirlik rütbesini alarak Limni Muhafızlığı'na tayin edildi. Bir iki ay kadar da Ankara ve Kangırı

maiyeti ile birlikte kaleye çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece Limni'nin önemli köylerinden olan Mondros başta olmak üzere pek çok yerleşim merkezi âsilerce ele geçirilmiştir⁴¹. Limni'deki işgal de donanmanın adaya gelmesi ile son bulmuştur. Osmanlı güçleri ile çarpışmayı göze alamayan âsilerden pek çoğu adayı terk ederken, kalanlar ile yerli Rumlardan isyana destek verenler devletten af talebinde bulunmuşlardır⁴².

Limni'deki isyanın bastırılmasından sonra yeni bir sorunla karşılaşmıştır. Balıkesir ve Drama bölgelerinden toplanarak adanın savunulması için Limni'ye gönderilen askerler ganimet elde edemediklerini ileri sürerek ayaklanma başlatmışlardır⁴³. Nurullah Paşa'nın, askerlerin alacağı olan 12.000 kuruşu kendilerine dağıtmasına rağmen ikna olmayarak devlete başkaldıran âsiler, hükümet konağını basıp ateşe vermişler ve pek çok reâyânın da malını yağmalayarak, gasp etmişlerdir. Bu durum karşısında sert önlemlere başvuran Nurullah Paşa, ayaklanmayı bastırmaya muvaffak olmuş ve isyanın sorumlularını idam ettirmiştir⁴⁴. Nurullah Paşa, bu başarısıyla II. Mahmut'un takdirlerine mazhar olmuştur⁴⁵.

Rum isyanı Limni'nin Bozbaba nâhiyesine de sirayet etmiştir. Bu adadaki Rumlar daha çok İpsara Adası Rumlarının etkisinde kalmıştır. İpsara'dan bu adaya teknelerle gelen âsiler, Bozbaba Rumlarının 1821 (1236) yılına mahsuben kendilerine tahakkuk ettirilen cizye vergisini ödemelerine engel oldukları gibi halkı da isyana teşvik etmişlerdir. Mart 1822'de (*Cemâziyelâhir* 1237) donanmanın Bozbaba açıklarında olduğu haberini alan Bozbaba Rumları 1.072 kuruşluk cizye bedellerini üç kocabaşı ile Limni'ye göndererek Nurullah Paşa'dan af talep etmişlerdir. II. Mahmut'un Bozbaba reâyâsının af talebi ile ilgili hatt-ı hümayunu⁴⁶ aşağıdaki gibidir:

“... *cezîre-i mezbûre re'âyâsı bu âna kadar isyanlarında ısrar idiüb şimdi Donanma-yı Hümayun'un Akdeniz'e çıkacağı ma'lumları olmağla istîmân etmişler. Sürhdâ beyan olunan şart mücibince kabul iderler ise rey*

Mutasarrıflıklarında bulundu. 1826-1828 (1242-1244) arasında Adana Valiliği vazifesini yapan Nurullah Paşa 1841 (1257) yılında İstanbul'da vefat etti. Mehmed Süreyya mezarının Haydarpaşa'da olduğunu ifade etmektedir (bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, Matba'a-i Âmire 1308, c. IV, s. 587).

⁴¹ BOA, HH, nr. 39949-F; Limni'de isyan başladığı tarihte 4.000 erkek Rum nüfus bulunurken, Müslümanların toplam sayısı 800 kişiden ibaretti (bkz. BOA, HH, nr. 39949-M).

⁴² BOA, AD, nr. 574, s. 152.

⁴³ “... *bizler bu tarafa ganimet için geldik, ârâm edecek hâlimiz kalmamıştır.*” (bkz. BOA, HH, nr. 39419).

⁴⁴ BOA, HH, nr. 39419; nr. 39419-A; AD, nr. 575, s. 122.

⁴⁵ “*Âferin Nurullah Paşa'ya, zapt-u te'dîp eylemiş.*” (bkz. BOA, HH, nr. 39419).

⁴⁶ BOA, HH, nr. 38490.

virilsün, itmezler ise kendileri bilür. Limni'de olan kocabaşlıları bu tarafa gönderilsün...”

Kendileriyle yapılan görüşme sonucunda; silahlarını bırakmaya ve önceki yıllardan kalan 4.000 kuruşluk cizye bedellerini ödeyip, içlerinden iki kişinin rehin olarak İstanbul'a gönderilmesine razı gelmişlerdir⁴⁷.

Aynaroz reâyâsının isyana katılması nedeniyle vaktiyle el konularak Limni'deki ambarlara nakledilmiş bulunan zahireleri, bu ada halkının da af dileğinde bulunması sonucunda kendilerine iade edilmiştir⁴⁸.

1 Ekim 1823'de (25 Muharrem 1239) Osmanlı donanması ile âsi tekneleri arasında Limni açıklarında yapılan muharebe Osmanlı Donanması'nın zaferiyle sonuçlanmıştır. Nurullah Paşa, bu zafer sonrasında Kaptan Paşa'ya övgü dolu bir tahrîrat yollamıştır⁴⁹. Yapılan bu muharebeden sonra, 2 Ekim 1823'de (26 Muharrem 1239) Bozcaada önlerinde üç gemi bırakılmış ve donanma Midilli'ye doğru yelken açmıştır. Ancak bölgenin boş bırakılmasını fırsat bilen âsiler, irili ufaklı seksen kadar tekne ile Bozcaada önlerine gelerek bu gemileri taciz etmişlerdir. Âsilerin bu tacizlerine gemilerden ve Bozcaada'dan top ateşi ile karşılık verilmiştir. Bu muharebeler donanmanın Bozcaada sularına gelmesine kadar sürmüştür. Kaçan âsi teknelerini takip etmek için donanma gemileri iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan birinci grup İpsara'ya, ikinci grup da Limni taraflarına doğru hareket etmiştir. Bu takip neticesinde Bozcaada önlerinde iki âsi teknesi yakalanmış ve içindekiler idam edilmişlerdir⁵⁰. Nurullah Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir tahrîrâtında;⁵¹ Ege'nin fazlasıyla boş bırakılarak âsilere fırsat verildiğini, Boğaz'da bekleyen donanma gemilerinin Ege'ye yelken açarak, adalar arasında “geşt-i güzâr” etmelerinin elzem olduğunu ifade etmiştir.

9 Nisan 1824'de (9 Şaban 1239) Limni'ye altı tekne ile gelen âsiler, adada bazı evleri yağmalayıp, eşyalarını gasp etmiştir. Askerlerin müdahalesi sonucunda kaçan âsilerden ikisi ele geçirilerek, idam edilmiştir⁵².

1824 (1239) yılı içerisinde Limni'ye farklı zamanlarda baskın düzenleyen âsilere karşı savunmanın en önemli zaafının, asker eksikliği olduğu

⁴⁷ BOA, HH, nr. 39399; AD, nr. 575, s. 133.

⁴⁸ BOA, AD, nr. 575, s. 151.

⁴⁹ BOA, HH, nr. 38385 (bkz. Ek-4, s. 211).

⁵⁰ BOA, HH, nr. 40278-A.

⁵¹ BOA, HH, nr. 33907-A.

⁵² “...eşkiyâ-yı makhûre Donanma-yı Hümâyun'un ihrâcını işittiğinde başlarının çâresine bakmak için var kuvvetlerini bazularına alacakları zâhirdir. Cenâb-ı Hak habîb-i kibriyâsı hürmetine ehl-i islâmı her mahalde mansur ve gâlibiyete mahzar ider inşa'allah...” (bkz. BOA, HH, nr. 40200).

söylenbilir. Genellikle ufak çaplı çatışmalardan meydana gelen bu baskınlara karşı koymakta zorlanan Nurullah Paşa, “*mevcut olan asâkirin ek-serîsi hasta ve bî-mecâl ve diğerleri dahî perişân hâl olduklarından*” do-layı kuvvetli bir isyan teşebbüsüne karşı durulamayacağını İstanbul'a gön-derdiği tahrîratlarında belirtmiş, özellikle de Denizli havalisinden toplanan 500 askerin gönderilmesinde geç kalınmamasını istemiştir⁵³. Ayrıca kendi muhafızlık maaşı, askerin iâşe bedeli ve kalenin tamiri gibi nedenlerle 78.000 kuruşluk bir meblağa ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiş⁵⁴ ve bu talepleri II. Mahmut tarafından da uygun görülmüştür⁵⁵. Ayrıca adaya çeşitli tarihlerde Denizli, Kütahya, Bergama, Çandarlı, Armutâbât, Kozak gibi sancak ve kazalardan toplanan asker ve cephâne gönderilmiştir⁵⁶.

1824 (1239)'de 25.000 kuruşluk *atıyye-i seniyye* ile Ankara ve Kangırı sancakları uhdesine verilen Nurullah Paşa görevinden azledilirken⁵⁷, yerine Vezir Mehmet Paşa* getirilmiştir⁵⁸. Çanakkale Boğazı'ndan Limni'ye hareket eden Vezir Mehmet Paşa, Kepez Limanı açıklarındaki fırtına nede-niyle geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır⁵⁹. Muhafız Paşa, adaya var-dıktan sonra üç toptan müteşekkil bir tabyanın krokilerini hazırlattırarak inşasını emir buyurmuştur. Sonradan tabyadaki top sayısı padişah ferma-nına uygun olarak altıya çıkartılmış⁶⁰ ve ayrıca deniz tarafında bulunan *Marhoz* isimli tabya da tamir ettirilmiştir⁶¹. Limni Kalesi'ndeki zahirenin azalması nedeniyle Karabiga'daki 2.800 keyl buğdayı da, Rum isyanı

⁵³ BOA, HH, nr. 39177; *Cevdet Askerî (C.AS)*, nr. 19313.

⁵⁴ BOA, HH, nr. 39177.

⁵⁵ “*meclis-i şurâda müzâkere olunup takrîrinde beyân olunduğu üzere tanzim ve icrâsına müsâra'at eyleyesün.*” (bkz. BOA, HH, nr. 39177).

⁵⁶ BOA, C.AS, nr. 45374; 6418; 34814; 34228; 26798; AD, nr. 579, s. 110.

⁵⁷ BOA, HH, nr. 33907.

* **Mehmed Paşa (Kara):** Nuseyri olan Mehmed Paşa, sırasıyla kapıcı başı, topçu başı ve Sipahiler ağası olarak görev yaptıktan sonra Rumeli Teftiş-i reâyâ memuriyetine atanmıştır. Haziran 1821'de (*Ramazan* 1236) Biga Mutasarrıflığı ile Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızlığına tayin edilmiş, Kasım 1821'de (*Safer* 1237) Karadeniz Seraskeri olmuş ve Haziran 1822'de (*Şevval* 1237) *Kaptan-ı Deryalığa* getirilmiştir. Kasım 1822'de (*Rebiülevvel* 1238) Ankara ve Kangırı Valisi olduktan sonra Kasım 1823'de (*Rebiülevvel* 1239) ma'zulen Limni'ye gönderilmiş ve sonrasında Limni Muhafızlığına getirilmiştir. 1828'de (1244) ve-fat eden Paşa'nın mezarı Eyüp'te bulunmaktadır (bkz. Mehmed Süreyya, *a.g.e*, c. IV, s. 287).

⁵⁸ BOA, HH, nr. 30699; nr. 30699-A; nr. 30699-B.

⁵⁹ BOA, HH, nr. 38685.

⁶⁰ BOA, HH, nr. 30699; nr. 39578.

⁶¹ BOA, AD, nr. 580, s. 53.

nedeniyle Boğazdan Ege'ye zahire ihracının yasak olmasına rağmen, hükümdarın hatt-ı hümayunu ile adaya naklettirmiştir⁶².

19 Ekim 1824 (25 *Sâfer* 1240)'de Limni Kalesi'ne üç saat mesâfedeki Kornoz karyesi civarında⁶³, 19 Ağustos 1826 (15 *Muharrem* 1242)'da da Limni'nin farklı bölgelerinde âsi taarruzları olmuşsa da bunlar geri püskürtülmüştür⁶⁴.

20 Ekim 1825 (7 *Rebiülevvel* 1241)'de Limni ve Bozbaba'dan İstanbul'a rehin olarak gönderilen altı kocabaşının, yerlerine başkalarının gönderilmesi şartıyla, geri dönmelerine izin verilmiştir⁶⁵.

1828 (1244) yılında adanın muhafızlığına 3.000 kuruşluk maaş tahsisi ile Tahir Paşa* getirilmiştir⁶⁶. Tahir Paşa'nın Limni'nin güvenliği için seleflerine oranla daha sert tedbirlere başvurması, ada Rumlarının tepkisine yol açmıştır. Adadaki 200 kadar askerin maaşlarını düzenli olarak alamamalarını bahane ederek taşkınlıklarda bulunması da Rumları huzursuz eden bir diğer husus olmuştur⁶⁷. Muhafız Paşa'nın azledilerek yerine, askerine sözü geçen ve halka daha müşfik davranabilecek başka birinin gönderilmesi için Rum nüfusun önde gelenleri tarafından bir âriza tertip edilmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir⁶⁸. Bu gelişmeler üzerine Tahir Paşa'nın 29 Temmuz 1829 (27 *Muharrem* 1245)'de azledilerek Akdeniz Boğazı seraskerî maiyetine memur edilmesine⁶⁹ ve yerine, Midilli'de olduğu gibi, "*fukârâ-perver mi 'tedil bir adamın*" voyvoda olarak gönderilmesine hükümdar tarafından hükmedilmiştir. II.Mahmut'un *hatt-ı hümayununda*⁷⁰ mesele şu şekilde ele alınmıştır:

⁶² BOA, HH, nr. 48496.

⁶³ BOA, AD, nr. 580, s. 110.

⁶⁴ BOA, AD, nr. 581, s. 21 vd.

⁶⁵ BOA, HH, nr. 39397.

* **Tahir Paşa:** Aslen Edirne'li olan Tahir (Ağa) Paşa silahşör olup, Kara Mehmed Paşa'nın Kethüdâlığını yapmış ve 1828 (1244) yılında Limni Muhafızlığı'na tayin edilmiştir (bkz. Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, c. III, s. 245).

⁶⁶ *Cevdet Dâhiliye*, (C.DH), nr. 6935.

⁶⁷ 17 Kasım 1829 (18 *Rebiülevvel* 1245)'de Limni muhafazasına memur olan topçu ve arabacı zabıt ve neferlerinin beş aylık tayinlerinin verilmesi, geri kalan kısmının ise mukata'at hazinesinden karşılanması kararlaştırılmıştır (bkz. BOA, C.AS, nr. 24471).

⁶⁸ "...biz Devlet-i Aliyye'nin sâdik reâyâsıyız. Muhafız Paşa'nın ve adamlarının mezâlimine tâkâtimiz kalmadı.Haklarımızda merhamet buyurub şunlar tek üzerimizden kaldırıl-sun da âhir her kim ta'yin buyurub ise râzıyız..." (bkz. BOA, HH, nr. 39206).

⁶⁹ BOA, C.AS, nr. 33375.

⁷⁰ BOA, HH, nr. 39206.

“... vâkı`â gerek Midilli ve gerek bu Limni reâyâsının bidâyet-i fesaddan beru şekâvete dâir harekette bulunmamaları cihetle bu makûlelerin cemî`-i evkatta himâyet ve siyânetleri lazımdır. Ancak muhafız ta`biriyle her kime ihâle olursa yine lâyıkıyla reâyânın himâyet ve siyânetleri hâsıl olamayacağı zâhir ve âşikâr olmağla hazır cezîre-i mezkûrenin idâresi darbhâne-i âmirenden rü`yet olunacak olduğundan muhafızlıktan sarf-ı nazarla tıpkı Midilli Cezîresi misüllü fukarâ-perver mu`tedil bir adamın voyvoda ta`yiniyle tanzîmine bakılsa reâyâ hakkında vücuhla hayırlı olacağı zâhirdir. Voyvodalık için münâsiblerinden birkaç adamın isimlerini pusula idüb `arz eylesini darb-hâne nâzırına tenbih edesün ve muhafız-ı sâbık dahî hizmetinde bulunmak için Boğaz Muhafızı müşârunileyhin ma`iyyetine me`mur kılınmak ve nâib-i husûsî dahî efendi dâîmize ifâde olunarak bir müteşerri` nâib gönderilmek üzere icrâlarına bakılsun.”

Tahir Paşa'nın Limni'deki muhafızlık döneminin sona ermesi ile birlikte, adada sükûnetin sağlandığı da söylenebilir. Bunda Rum İsyanının genel gidişatında aldığı şekil kadar, adadaki tedbirlerin de etkisi büyük olmuştur. Limni sularında zaman zaman âsi teknelerine rastlanılmışsa da bunlar tarafından Limni'ye ciddî denilebilecek bir saldırı yapılmadığı anlaşılmaktadır⁷¹.

Rum İsyanının mutlak surette bastırılmasına ramak kalmışken İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanmasının Navarin'de, 20 Ekim 1827'de Osmanlı ve Mısır deniz güçlerinden oluşan Osmanlı deniz gücünü, Yunan istiklâlini zorla kabul ettirmek amacıyla, harp ilan etmeksizin yakmaları sonucu Osmanlı donanması büyük yara almış ve Rum isyanı yeni bir safhaya girmiştir⁷². Bu hâdise Avrupa'da büyük bir sevinç meydana getirmiştir⁷³.

Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü durumdan istifade etmek isteyen Rusya savaşı ilan etmiştir. Diplomatik girişimlerle diğer devletlerin tarafsızlığını temin eden Rusya, 14 Nisan 1828'de Osmanlı topraklarına saldırarak, Balkanlar ve Kafkaslar'da arka arkaya başarılar kazanıp, ilerlemiştir. Rusya'nın başarılarından endişeye düşen İngiltere ve Fransa'nın girişimleriyle, Londra'da üç devlet elçilerinin katılımıyla bir konferans toplanmış ve bu konferansın sonunda bir protokol imzalanmıştır. 22 Mart 1829'da imzalanan bu protokole göre, Mora ile Kiklad adalarından oluşan bir Yunan Devleti kurularak, idaresine üç devletin muvâfakatı ile bir kral getirilecekti. Ayrıca Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne yıllık 1,5 milyon kuruş verecek ve topraklarını mecburen terk edecek Müslümanların mülklerinin bedelini de ödeyecekti. Önceleri bu protokolün getirdiklerini kabul etmeyen

⁷¹ BOA, HH, nr. 38940; AD, nr. 581, s. 60; 581, s. 62; 584, s. 55.

⁷² Ahmed Cevdet (Paşa), a.g.e, c. XII, s. 216.

⁷³ Mehmet Saka, Ege Denizi'nde Türk Hakları, Yıldız Matbaası, Ankara 1955, s. 9.

Bâbîâli, süren savaşta Rus birliklerinin batıda Edirne'ye ve doğuda da Erzurum'a kadar gelmeleri ve bir de 20 Ağustos 1829'da Edirne'nin düşmesi üzerine, daha önce reddetmiş olduğu Londra Protokolü'nü kabule hazır olduğunu bildirerek, Rusya'dan barış istemek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine iki devlet arasında Edirne'de sürdürülen müzâkereler sonrasında, 14 Eylül 1829'da *Edirne Antlaşması* imzalanmıştır. Osmanlı-Rus savaşına son veren bu antlaşmayla Osmanlı Devleti, daha önce Yunanistan hakkında belirlenmiş olan esasları kabul etmiştir⁷⁴.

Tartışmalı geçen müzâkerelerden sonra, 3 Şubat 1830'da ilan edilen Londra Protokolüne göre bağımsız bir Yunan Krallığının oluşturulduğu ilan edilmiş ve Osmanlı Devleti bu yeni krallığı 24 Nisan 1830'da tanımak mecburiyetinde kalmıştır⁷⁵. Protokolde yeni devletin kara sınırlarının yanı sıra deniz sınırları da belirlenmiş oluyordu. Buna göre Eğriboz ile Sporat ve Kiklad adalarının bir kısmı Yunanistan'a bırakılıyordu⁷⁶. Rusya, İngiltere ve Fransa arasında yapılan Londra Protokolü sonucunda; 39 derece kuzey enleminin kuzeyindeki adalar ile 26 derece doğu boylamının doğusunda kalan bütün adalar Osmanlı hakimiyetinde kalıyordu⁷⁷.

Yunan Krallığı'na bırakılan Ege adalarının isimleri ise şunlardır⁷⁸: Eğriboz Adası, **Sporat Adalar Grubu**: Çamlıca Adası, Suluca Adası, Şıra Adası, İstandil Adası, İşkinoz Adası, İşkilos Adası, İşkiros Adası, Santorin Adası, Andre Adası, Nakşa Adası, Amurgos Adası, Para Adası, Miknos Adası, Mürted Adası, EGINE Adası, Şeytan Adası, Poros Adası, Kırlangıç Adası, Güvercin Adası, Kardeşler Adası, Belko Adası, Yarasu Adası, Zora Adası, Osuda Adası, İskandil Adası, Pir Adası, Yılan Adası, İstaporya Adası, Delos Adası, Caros Adası, Uzunca Ada, Nepale Adası, Ayayorgi Adası, İstanos Adası, İkaris Adası, Kiros Adası, Defliye Adası, İskino Adası, Ananis Adası, Felakonda Adası, Ferani Adası, Dable Adası, Küçükçamlıca Adası, Engiste Adası, Anafi Adası, Küçük Anafi Adası, Hristiyan Adası, Servi Adası. **Kiklad Adalar Grubu**: Temriye Adası, Serifoz Adası, Küçükpara Adası, İspinos Adası, İskinos Adası, Sifno Adası, Polikandros Adası, Gümüş Adası, Polino Adası, Değirmenlik Adası, Küçükdeğirmenlik Adası, İpsara Adası, Kaleri Adası, Zenari Adası, Yaban Adası, Keçi Adası ve İstifalya Adası.

⁷⁴ *Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi*, s. 81-82.

⁷⁵ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1820-1922)*, Ankara 1988, s. 23-27.

⁷⁶ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1995, s. 43 vd.

⁷⁷ Cevdet Küçük, "Ege Adalarında Türk Egemenliği Dönemi", Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar, Yayına Hazırlayan: Ali Kurumahmut, TTK, Ankara 1998, s. 32.

⁷⁸ Örenç, *a.g.e.*, s. 67 vd.

Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden ve yukarıda isimleri geçen adaları sınırlarına katmasından sonra da adalar ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Nitekim 21 Temmuz 1832'de İstanbul'da biri tanzimnâme, diğeri protokol olmak üzere iki belgenin imzalandığı tespit edilmiştir. 8 Temmuz 1833'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan *Hünkâr İskeleyi Andlaşması*'nın 2. maddesi, imzalanan tanzimnâmenin tastik olunduğuna ilişkin hüküm içermekte, ancak protokolden söz edilmemektedir. Söz konusu protokolün 3. maddesi, 24 Nisan 1830'da Yunanistan'a devredilen İşkitos, İşkiros ve Kırlangıç adalarını, bu adalara müzahir Osmanlı eyaletlerinin güvenliği bakımından önemli olmaları nedeniyle, tekrar Osmanlı Devleti'ne iade etmekte idi. Ancak bu protokol, sadece imza aşamasında kalabilmiştir⁷⁹.

Sonuç

1821 yılında önceleri Mora, Teselya ve Ege adalarında başlayan Rum isyanları kısa süre içerisinde Ege ve Akdeniz'in neredeyse tamamına yayılmış ve hemen hemen bütün adaları tehdit eder bir hale gelmiştir. İsyanlar 1829 yılında bağımsız bir Yunan Krallığı kuruluncaya kadar da Osmanlı Devleti'ni meşgul etmeye devam etmiştir. Bunun tabii bir sonucu olarak da Osmanlı Devleti'nin malî yapısı ciddî anlamda zarara uğramış ve söz konusu ayaklanmalar bünyesinde yer alan diğer gayr-i müslim unsurlara da bağımsızlık yolunda olumsuz bir örnek oluşturmuştur. İsyanların bastırılabilmesi için bütün imkânlar seferber edilirken, yeni isyanlara engel olunması için sert tedbirler de alınmıştır. Özellikle yetişmiş devlet adamı eksikliği ve Yeniçeri Ocağı'nın çoğu zaman disiplinsiz davranışları isyanların bastırılmasında en önemli engeli oluşturmuştur. Adalarda isyanların kanlı çarpışmalar ile bastırılması ve af dilemeyen âsilerin idam ile cezalandırılması Avrupa kamuoyunda önemli rahatsızlıklara neden olmuştur. XIX. Yüzyıl şartlarında her bağımsız devletin meşru müdafaa olarak uygulamaya koyabileceği bu türden tedbirlere karşılık, söz konusu Osmanlı Devleti olunca Avrupa'da Türklerin Rumları katlettiği algısı meydana getirilmeye çalışılmıştır. Özellikle de Sakız'daki âsilerin idam edilerek cezalandırılmaları Avrupa'da piyeslere, tiyatro eserlerine hatta tablolara konu edilmiş; adeta Avrupa kamuoyu nezdinde bağımsız bir Yunanistan Krallığı'nın kurulmasının zemini hazırlanmaya çalışılmıştır. Fransız Ressam Eugène Delacroix'in 1824 yılında "Sakız Katliamı" adı ile resmettiği tablosu oldukça meşhurdur⁸⁰.

⁷⁹ Ali Kurumahmut, "Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri", *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, SAEMK, Ankara 2003, s. 16-17.

⁸⁰ Semra Daşçı, "Delacroix'nın Fırçasından Osmanlılar", *Sanat Tarihi Dergisi* Sayı/ Number: XIV-1 Nisan/ April 2005, s.73.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

Ayniyat Defterleri (AD), nr. 574; nr. 575; nr. 576; nr. 579; nr. 580; nr. 581

Cevdet Dâhiliye, (C.DH), nr. 6935, nr. 24471

Cevdet Askerî (C.A), nr. 19313; nr. 45374; nr. 6418; nr. 34814; nr. 34228; nr. 26798; nr. 33375

Hat-ı Hümayun (HH), nr.38309-C.; nr. 40614; nr. 38293-A; nr. 40614; nr. 37750-D; nr. 39300; nr. 39134; nr. 38570; nr. 38570-D; nr. 38582; nr. 38582-A; nr. 38582-D; nr. 38582-F; nr. 40269; nr. 39476-E; nr. 39476-B; nr. 39124; nr. 39112; nr. 40025-B; nr. 39553; nr. 39019; nr. 39949-G; nr. 39949-F; nr. 39949-M; 39419; nr. 39419-A; nr. 38490; nr. 39399; nr. 38385; nr. 40278-A; nr. 33907-A; nr. 40200; nr. 39177; nr. 33907; nr. 30699; nr. 30699-A; nr. 30699-B; nr. 39578; nr. 48496; nr. 39397; nr. 39206; nr. 38940.

Kitap ve Makaleler

ADIYEKE, Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu (TTK), Ankara 2000.

AHMET Cevdet (Paşa), *Tarih-i Cevdet*, Matba'a-i Osmâniye, İstanbul 1309.

ARIKAN, Zeki, "Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askerî Tarih Bülteni (ATB)*, Ankara 1987.

DAŞCI, Semra, "Delacroix'nın Fırçasından Osmanlılar", *Sanat Tarihi Dergisi* Sayı/ Number: XIV-1 Nisan/ April 2005.

GENCER, Ali İhsan, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 2001.

HATİPOĞLU, M. Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1820-1922)*, Ankara 1988.

KAZASKER Mehmed Hafid, *Sefinetü'l-Vüzerâ*, Neşreden: İsmet Parmaksızoğlu, Şirket-i Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1952.

KURUMAHMUT, Ali, "Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri", *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, SAEMK, Ankara 2003.

KÜÇÜK, Cevdet, "Ege AdalarındaTürk Egemenliği Dönemi", *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Yayına Hazırlayan: Ali Kurumahmut, TTK, Ankara 1998.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "Yunan İsyâmı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askerî Tarih Semineri (ÜATS)*, Ankara 1986.

MEHMED Emin Vâhidî (Paşa), *Tarihçe-i Vak'a-i Sakız*, nr. 55.

MEHMED Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matba'a-i Âmire 1308.

ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1995.

Sannav, S. C. (2020). Arşiv Belgelerine Göre 1821 Rum İsyanının Sakız ve Limni Adaları'ndaki Etkileri ve Sonuçları. ANKARAD, 1(2). s. 637-654.

ÖRENÇ, Ali Fuat, *Yakındönem Tarihimizde Sisam Adası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

SAKA, Mehmet, *Ege Denizi'nde Türk Hakları*, Yıldız Matbaası, Ankara 1955.

SANNAV, Sabri Can, *Yakındönem Tarihimizde Sakız Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

SANNAV, Sabri Can, *Yakındönem Tarihimizde Limni Adası*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1986.

SEYFİ, Fahrettin, *1820-1827 Mora İsyanı*, İstanbul 1934.

ŞİMŞİR, Bilal, *Ege Sorunu*, TTK, Ankara 1989.

TUKİN, Cemal, "Girit", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, c. IV.

Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi, Ed. Cevdet Küçük, Ankara 2002, SAEMK.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Kütahya Şehri*, Ankara; Maarif Vekâleti Yayınları, 1932.